

LƯU THU THỦY

MODULE TH

39

**GIÁO DỤC KĨ NĂNG SỐNG
CHO HỌC SINH TIỂU HỌC
QUA CÁC MÔN HỌC**

A. GIỚI THIỆU TỔNG QUAN

Chương trình hành động Dakar về Giáo dục cho mọi người (Senegal-2000) đã đặt ra trách nhiệm cho mỗi quốc gia phải đảm bảo cho người học được tiếp cận với chương trình giáo dục kỹ năng sống (KNS) phù hợp và KNS cần được coi như một nội dung của chất lượng giáo dục. Nhiều nước trên thế giới đã đưa nội dung giáo dục KNS vào dạy cho học sinh (HS) trong các trường phổ thông, dưới nhiều hình thức khác nhau. Theo thông tin từ UNICEF, tính đến năm 2009 đã có hơn 150 quốc gia trên thế giới quan tâm đến việc đưa KNS vào nhà trường, trong đó có 143 nước đã đưa KNS vào chương trình chính khóa ở tiểu học và trung học. Việc giáo dục KNS cho HS ở các nước được thực hiện theo nhiều hình thức:

- KNS là một môn học riêng biệt.
- KNS được tích hợp vào một vài môn học chính.
- KNS được tích hợp vào nhiều hoặc tất cả các môn học trong chương trình.

Tuy nhiên, chỉ có một số không đáng kể các nước đưa KNS thành một môn học riêng biệt, ví dụ như: Malawi, Campuchia... Còn đa số các nước, để tránh sự quá tải trong nhà trường, thường tích hợp KNS vào nội dung các môn học, chủ yếu là các môn khoa học xã hội như: giáo dục sức khỏe, giáo dục giới tính, giáo dục tôn giáo, giáo dục đạo đức, giáo dục quyền con người, giáo dục môi trường...

Ở Việt Nam, để nâng cao chất lượng giáo dục toàn diện thế hệ trẻ, đáp ứng nguồn nhân lực phục vụ sự nghiệp CNH, HĐH đất nước, đáp ứng yêu cầu hội nhập quốc tế và nhu cầu phát triển của người học, giáo dục phổ thông cũng đã và đang được đổi mới mạnh mẽ theo bốn trụ cột của giáo dục thế kỷ XXI, mà thực chất là cách tiếp cận KNS, đó là: Học để biết, học để làm, học để tự khẳng định mình và học để cùng chung sống. Rèn luyện KNS cho HS cũng đã được xác định là một trong những nội dung cơ bản của Phong trào thi đua “Xây dựng trường học thân thiện, học sinh tích cực” trong các trường phổ thông, giai đoạn 2008 – 2013. Đặc biệt, theo chỉ đạo của lãnh đạo Bộ Giáo dục và Đào tạo, việc giáo dục KNS cho HS qua các môn học và hoạt động giáo dục đang bước đầu được triển khai trong các nhà trường phổ thông, từ tiểu học đến trung học phổ thông. Vậy KNS là gì? Bản chất của việc giáo dục KNS qua các môn học là gì? Mục tiêu, nội dung và cách thức thực hiện giáo dục KNS cho HS tiểu học qua các môn học như thế nào? Người giáo viên (GV) tiểu học cần phải thực hiện nhiệm vụ này như thế nào để đảm bảo chất lượng và hiệu

quả?... Những vấn đề này sẽ được hướng dẫn cho GV tiểu học tìm hiểu thông qua các nội dung và hoạt động cụ thể trong Module *Giáo dục kĩ năng sống cho học sinh tiểu học qua các môn học*.

Giới thiệu Module

Module tự học này được thực hiện trong 15 tiết, gồm 12 tiết tự học và 3 tiết học tập trung (2 tiết lí thuyết và 1 tiết thực hành). Module gồm ba nội dung chính, đó là:

TT	Tên nội dung	Số tiết
1	Một số vấn đề chung về kĩ năng sống và giáo dục kĩ năng sống qua các môn học ở tiểu học	5
2	Nội dung và phương pháp giáo dục kĩ năng sống qua các môn học ở tiểu học	6
3	Nội dung và địa chỉ giáo dục kĩ năng sống cho học sinh qua một số môn học cụ thể ở tiểu học	4

B. MỤC TIÊU

I. MỤC TIÊU CHUNG

Module này giúp GV tiểu học tự tìm hiểu và chiếm lĩnh những kiến thức và kĩ năng cơ bản, cần thiết về giáo dục KNS cho HS tiểu học qua các môn học. Từ đó giúp họ có thể thực hiện có hiệu quả nhiệm vụ giáo dục này.

II. MỤC TIÊU CỤ THỂ

Học xong module này, học viên (HV) có khả năng:

1. Về kiến thức

- Trình bày được bản chất KNS và tầm quan trọng của việc giáo dục KNS cho HS tiểu học qua các môn học.
- Nhận biết được các biểu hiện chủ yếu của một số KNS cơ bản.
- Trình bày được nội dung giáo dục KNS cho HS tiểu học qua một số môn học.

2. Về kĩ năng

- Xác định được một số phương pháp và kĩ thuật dạy học tích cực có thể sử dụng để giáo dục KNS cho HS qua một số môn học ở tiểu học.

3. Về thái độ

- Đồng tình, ủng hộ việc giáo dục KNS cho HS nói chung và HS tiểu học nói riêng.
- Nghiêm túc thực hiện việc giáo dục KNS cho HS tiểu học qua một số môn học.

C. NỘI DUNG

Nội dung 1

MỘT SỐ VẤN ĐỀ CHUNG VỀ KĨ NĂNG SỐNG VÀ GIÁO DỤC KĨ NĂNG SỐNG QUA CÁC MÔN HỌC Ở TIỂU HỌC

1. THÔNG TIN NGUỒN CHO NỘI DUNG 1

Đọc các mục I, II, III và tiểu mục 1, 2 của mục IV phần thứ nhất – *Một số vấn đề chung về kĩ năng sống và giáo dục kĩ năng sống cho học sinh trong nhà trường phổ thông*, Tài liệu Giáo dục KNS trong các môn học ở tiểu học, lớp 1/ lớp 2/ lớp 3/ lớp 4/ lớp 5, NXB Giáo dục Việt Nam, 2010.

2. CÁC HOẠT ĐỘNG

Hoạt động 1: Tìm hiểu khái niệm KNS.

- Đọc mục 1.1 trong phần thông tin nguồn và tìm hiểu các quan niệm khác nhau về KNS.
- Trả lời các câu hỏi sau:
 - + Theo bạn, KNS là gì?
 - + KNS do bẩm sinh mà có hay được hình thành như thế nào?
- Chia sẻ ý kiến của bạn với bạn bè, đồng nghiệp trong trường.

Hoạt động 2: Tìm hiểu tầm quan trọng của việc giáo dục KNS cho HS tiểu học.

- Đọc mục 1.2 trong phần thông tin nguồn.
- Trả lời các câu hỏi sau:
 - + Vì sao lại cần phải giáo dục KNS cho HS tiểu học?
 - + Điều gì có thể xảy ra nếu HS tiểu học thiếu KNS?
- Thảo luận với bạn bè, đồng nghiệp về các câu hỏi trên.

Hoạt động 3: Tìm hiểu về mục tiêu, nguyên tắc giáo dục KNS cho HS.

- Đọc mục 1.3, 1.4 trong phần thông tin nguồn.
- Trả lời các câu hỏi sau:
 - + Mục tiêu giáo dục KNS cho HS phổ thông nói chung và cho HS tiểu học nói riêng là gì?

- + Việc giáo dục KNS cho HS cần tuân theo những nguyên tắc nào?
- + Trong quá trình giáo dục KNS cho HS, bạn đã thực hiện đúng các nguyên tắc đó chưa? Nếu chưa thì vì sao?

3. PHẢN HỒI CHO CÁC HOẠT ĐỘNG

a. Phản hồi cho hoạt động 1

- * Có nhiều quan niệm khác nhau về KNS. Ví dụ:
 - Theo Tổ chức Y tế Thế giới (WHO), KNS là khả năng để có hành vi thích ứng (adaptive) và tích cực (positive), giúp các cá nhân có thể ứng xử hiệu quả trước các nhu cầu và thách thức của cuộc sống hằng ngày.
 - Theo Quỹ Nhi đồng Liên hợp quốc (UNICEF), KNS là cách tiếp cận giúp thay đổi hoặc hình thành hành vi mới. Cách tiếp cận này lưu ý đến sự cân bằng về tiếp thu kiến thức, hình thành thái độ và kĩ năng.
 - Theo Tổ chức Văn hoá, Khoa học và Giáo dục Liên hợp quốc (UNESCO), KNS gắn với 4 trụ cột của giáo dục, đó là: *Học để biết* (Learning to know) gồm các kĩ năng tư duy như: tư duy phê phán, tư duy sáng tạo, ra quyết định, giải quyết vấn đề, nhận thức được hậu quả...; *Học làm người* (Learning to be) gồm các kĩ năng cá nhân như: ứng phó với căng thẳng, kiểm soát cảm xúc, tự nhận thức, tự tin...; *Học để sống với người khác* (Learning to live together) gồm các kĩ năng xã hội như: giao tiếp, thương lượng, tự khẳng định, hợp tác, làm việc theo nhóm, thể hiện sự cảm thông; *Học để làm* (Learning to do) gồm kĩ năng thực hiện công việc và các nhiệm vụ như: kĩ năng đặt mục tiêu, đảm nhận trách nhiệm...
 - Hoặc có người quan niệm rằng KNS là những năng lực giúp con người có thể sống một cuộc sống an toàn, khoẻ mạnh và có chất lượng.
 - ...
- Tóm lại, mặc dù có nhiều quan niệm khác nhau nhưng có thể nói bản chất của KNS là kĩ năng tự quản bản thân và các kĩ năng xã hội cần thiết để cá nhân tự lực trong cuộc sống, học tập và làm việc hiệu quả. Nói cách khác, KNS là năng lực làm chủ bản thân của mỗi người, năng lực ứng xử phù hợp với những người khác, với xã hội và năng lực ứng phó tích cực trước các tình huống của cuộc sống.
- * KNS không phải tự nhiên, sinh ra đã có mà được hình thành và phát triển trong cuộc sống thực tiễn, thông qua các hoạt động học tập, rèn luyện, lĩnh hội của mỗi cá nhân.

b. Phản hồi cho hoạt động 2

* Việc giáo dục KNS cho HS tiểu học là rất cần thiết vì:

– KNS góp phần thúc đẩy sự phát triển cá nhân:

Thực tế cho thấy, có khoảng cách giữa nhận thức và hành vi của con người. Người ta có thể nhận thức đúng nhưng chưa chắc đã có hành vi đúng. Có thể nói KNS chính là những nhịp cầu giúp con người biến kiến thức thành thái độ, hành vi và thói quen tích cực, lành mạnh. Người có KNS sẽ luôn vững vàng trước những khó khăn, thử thách; biết ứng xử, giải quyết những vấn đề trong cuộc sống một cách tích cực và phù hợp; họ thường thành công hơn trong cuộc sống, luôn yêu đời và làm chủ cuộc sống của chính mình. Ngược lại, người thiếu KNS thường bị vấp vấp, dễ bị thất bại trong cuộc sống.

– KNS góp phần thúc đẩy sự phát triển xã hội:

KNS góp phần nâng cao chất lượng cuộc sống xã hội; làm giảm thiểu các tệ nạn xã hội và hành vi phạm pháp; giúp xây dựng các mối quan hệ tốt đẹp giữa con người với con người trong xã hội; đồng thời góp phần thúc đẩy năng suất lao động xã hội do dựa trên tinh thần lao động có trách nhiệm, có kế hoạch, sáng tạo và hợp tác của các cá nhân;...

– Lứa tuổi HS tiểu học là lứa tuổi hồn nhiên, vô tư, trong sáng, thích tìm tòi, khám phá cái mới, hay bắt chước, đặc biệt là bắt chước những người mà các em yêu quý, thần tượng như các thầy cô giáo, anh chị phụ trách. Việc hình thành các kĩ năng, hành vi và thói quen tích cực cho các em ở lứa tuổi này dễ dàng, thuận lợi hơn nhiều so với cho HS ở các cấp học trên. Tuy nhiên, ở lứa tuổi này, các em còn non nớt, thiếu nhiều kinh nghiệm sống nên rất dễ bị lạm dụng, bị tổn thương, bị tai nạn thương tích, bị lôi kéo vào các hành vi có hại cho sự phát triển thể chất và tinh thần của các em. Do vậy, việc giáo dục KNS cho HS tiểu học là rất cần thiết và có tầm quan trọng đặc biệt.

– Mục tiêu giáo dục phổ thông của Việt Nam đã chuyển từ mục tiêu cung cấp kiến thức là chủ yếu sang hình thành và phát triển những năng lực cần thiết ở người học để đáp ứng sự phát triển và sự nghiệp công nghiệp hoá, hiện đại hoá đất nước. Mục tiêu giáo dục của Việt Nam thể hiện mục tiêu giáo dục của thế kỉ XXI: Học để biết, học để làm, học để tự khẳng định mình và học để cùng chung sống (Delor, 1996). Vì vậy, việc giáo dục KNS cho HS tiểu học nói riêng và HS phổ thông nói chung chính là nhằm thực hiện mục tiêu giáo dục phổ thông, phù hợp với định hướng đổi mới nội dung và phương pháp giáo dục phổ thông.

- * HS tiểu học còn rất non nớt về kinh nghiệm sống, KNS. Nếu không được giáo dục KNS, các em sẽ thiếu mạnh dạn, tự tin (hoặc hiếu thắng); dễ bị vấp vấp trong quan hệ với bạn bè và những người xung quanh; không biết tìm kiếm sự hỗ trợ, giúp đỡ của những người tin cậy khi gặp khó khăn; thiếu khả năng phân tích, tư duy phê phán, tư duy sáng tạo, thường khô khan, lúng túng, có thể sai lầm trong việc ra quyết định và giải quyết vấn đề; thiếu khả năng tự bảo vệ, do đó các em có thể sẽ bị lạm dụng, bị tổn thương, bị tai nạn thương tích, dễ bị lôi kéo vào các hành vi có hại cho sự phát triển thể chất và tinh thần của các em...

c. Phản hồi cho hoạt động 3

- *Mục tiêu giáo dục KNS cho HS phổ thông:*
 - + Trang bị cho HS những kiến thức, giá trị, thái độ và kĩ năng phù hợp. Trên cơ sở đó hình thành cho HS những hành vi, thói quen lành mạnh, tích cực; đồng thời loại bỏ những hành vi, thói quen tiêu cực trong các mối quan hệ, các tình huống và hoạt động hằng ngày.
 - + Tạo cơ hội thuận lợi để HS thực hiện tốt quyền, bổn phận của mình và phát triển hài hoà về thể chất, trí tuệ, tinh thần và đạo đức.
- *Mục tiêu giáo dục KNS cho HS tiểu học:*
 - + Trang bị cho HS một số KNS cần thiết, phù hợp với lứa tuổi, trong đó có chú ý đến tính đặc thù về điều kiện địa lí, kinh tế và văn hoá của vùng, miền, dân tộc.
 - + Trên cơ sở đó hình thành cho HS những hành vi, thói quen lành mạnh, tích cực; đồng thời loại bỏ những hành vi, thói quen tiêu cực trong các mối quan hệ, các tình huống và hoạt động hằng ngày.
 - + Tạo cơ hội thuận lợi để HS thực hiện tốt quyền, bổn phận của mình và phát triển hài hoà về thể chất, trí tuệ, tinh thần và đạo đức.
- *Nguyên tắc giáo dục KNS cho HS:*
 - + Tương tác: KNS không thể được hình thành chỉ qua việc nghe giảng và tự đọc tài liệu mà phải thông qua các hoạt động tương tác với người khác. Việc nghe giảng và tự đọc tài liệu chỉ giúp HS thay đổi nhận thức về một vấn đề nào đó. Nhiều KNS được hình thành trong quá trình HS tương tác với bạn cùng học và những người xung quanh (kĩ năng thương lượng, kĩ năng giải quyết vấn đề, kĩ năng tư duy phê phán, kĩ năng hợp tác, kĩ năng tự nhận thức...) thông qua hoạt động học tập hoặc các hoạt động xã hội trong nhà trường. Trong khi tham gia các hoạt động có tính tương tác,

HS có dịp thể hiện các ý tưởng của mình, xem xét ý tưởng của người khác, được đánh giá và xem xét lại những kinh nghiệm sống của mình trước đây theo một cách nhìn nhận khác. Vì vậy, việc tổ chức các hoạt động có tính chất tương tác cao trong nhà trường tạo cơ hội quan trọng để giáo dục KNS hiệu quả.

- + Trải nghiệm: KNS chỉ được hình thành khi người học được trải nghiệm qua các tình huống thực tế. HS chỉ có kĩ năng khi các em tự làm việc đó, chứ không chỉ nói về việc đó. Kinh nghiệm tích lũy được khi HS được hành động trong các tình huống đa dạng sẽ giúp các em dễ dàng sử dụng và điều chỉnh các kĩ năng phù hợp với điều kiện thực tế.

Do vậy, GV cần thiết kế và tổ chức thực hiện các hoạt động trong và ngoài giờ học sao cho HS có cơ hội thể hiện ý tưởng cá nhân, tự trải nghiệm và biết phân tích kinh nghiệm sống của chính mình và người khác.

- + Tiến trình: Giáo dục KNS không thể hình thành trong “ngày một, ngày hai” mà đòi hỏi phải có cả quá trình: từ thay đổi nhận thức đến hình thành thái độ và cuối cùng là thay đổi hành vi. Đây là một quá trình mà mỗi yếu tố có thể là khởi đầu của một chu trình mới. Do đó, nhà giáo dục có thể tác động lên bất kì mắt xích nào trong chu trình trên: thay đổi thái độ dẫn đến mong muốn thay đổi nhận thức và hành vi hoặc hành vi thay đổi tạo nên sự thay đổi nhận thức và thái độ.
- + Thay đổi hành vi: Mục đích cuối cùng của giáo dục KNS là giúp người học thay đổi hành vi theo hướng tích cực. Giáo dục KNS thúc đẩy người học thay đổi hay định hướng lại các giá trị, thái độ và hành động của mình. Thay đổi hành vi, thái độ và giá trị ở từng con người là một quá trình khó khăn và diễn ra không đồng thời. Có thời điểm người học lại quay trở lại những thái độ, hành vi hoặc giá trị trước. Do đó, các nhà giáo dục cần kiên trì chờ đợi và tổ chức các hoạt động liên tục để HS duy trì hành vi mới và có thói quen mới; tạo động lực cho HS điều chỉnh hoặc thay đổi giá trị, thái độ và những hành vi trước đây, thích nghi hoặc chấp nhận các giá trị, thái độ và hành vi mới. GV không nhất thiết phải luôn luôn tóm tắt bài “học” HS, mà cần tạo điều kiện cho HS tự tóm tắt những ghi nhận cho bản thân sau mỗi giờ học/phần học.
- + Thời gian – môi trường giáo dục: Giáo dục KNS cần thực hiện ở mọi nơi, mọi lúc và thực hiện càng sớm càng tốt đối với trẻ em. Môi trường giáo dục được tổ chức nhằm tạo cơ hội cho HS áp dụng kiến thức và kĩ năng vào các tình huống “thực” trong cuộc sống.

Giáo dục KNS được thực hiện trong gia đình, trong nhà trường và cộng đồng. Người tổ chức giáo dục KNS có thể là bố mẹ, là thầy cô, là bạn cùng học hay các thành viên cộng đồng. Trong nhà trường phổ thông, giáo dục KNS được thực hiện trên các giờ học, trong các hoạt động lao động, hoạt động đoàn thể – xã hội, hoạt động giáo dục ngoài giờ lên lớp và các hoạt động giáo dục khác.

4. ĐÁNH GIÁ NỘI DUNG 1

- Vì sao nói KNS góp phần phát triển cá nhân? Hãy tìm ví dụ thực tế về một người có hoặc không có một KNS nào đó (ví dụ kĩ năng giao tiếp, kĩ năng tự nhận thức, kĩ năng giải quyết mâu thuẫn, kĩ năng ứng phó với căng thẳng..) và ảnh hưởng của việc có hoặc không có KNS đó đối với cuộc sống của bản thân người đó cũng như đối với mọi người xung quanh.
- Vì sao KNS lại góp phần thúc đẩy sự phát triển xã hội?
- HS lớp /trường bạn dạy hiện nay thường thiếu KNS nào? Biểu hiện cụ thể như thế nào?

Nội dung 2

NỘI DUNG VÀ PHƯƠNG PHÁP GIÁO DỤC KĨ NĂNG SỐNG QUA CÁC MÔN HỌC Ở TIỂU HỌC

1. THÔNG TIN NGUỒN CHO NỘI DUNG 2

Đọc các tiểu mục 3 và 4 của mục IV trong phần thứ nhất – Một số vấn đề chung về kĩ năng sống và giáo dục kĩ năng sống cho học sinh trong nhà trường phổ thông, Tài liệu Giáo dục KNS trong các môn học ở tiểu học, lớp 1/ lớp 2/ lớp 3/ lớp 4/ lớp 5, NXB Giáo dục Việt Nam, 2010.

2. CÁC HOẠT ĐỘNG

Hoạt động 1: Tìm hiểu về nội dung giáo dục KNS.

- Đọc tiểu mục 3 trong Mục IV của phần thông tin nguồn.
- Nội dung giáo dục KNS cho HS tiểu học bao gồm những kĩ năng cụ thể nào?
- Hãy phân tích bản chất, các biểu hiện và ý nghĩa của các KNS cơ bản đối với cuộc sống của mỗi cá nhân và xã hội.